

ASPECTES DE LA TUTORIA: ENTRE EL LÍMIT I EL ROSTRE

Josep M. Lloró

Professor d'Història, IES Terrassa

RESUMEN

En el artículo se habla del trabajo de tutores en la Educación Secundaria Obligatoria y del papel estratégico que tienen en el futuro en los institutos y escuelas. Se aporta una interpretación alternativa de la labor del tutor para poder resolver la problemática social que permita una acción tutorial individualizada y con criterio personal del tutor real y efectivo.

La reflexión sobre la tutoría es indispensable para afrontar los problemas específicos que actualmente tienen escuelas e institutos y para dignificar el trabajo docente. Las propuestas parten de la idea que la tutoría es el eje funcional de la actividad educativa de los centros, no únicamente pensada para evitar el conflicto, ni plantear un mundo sin tensiones. El encuentro de rostros y la existencia de límites incorporan tales tensiones. De los conflictos, y su resolución emerge el verdadero acto educativo.

Lo demás es adiestramiento y rutina.

ABSTRACT

In the paper we speak on the work of tutors in the Compulsory Secondary Education and on the strategic paper that they have in the future in the secondary schools. An alternative interpretation of the tutor's work is presented to be able to solve social problems through an individualized tutorial action and with personal criterion of a real and effective tutor. The reflection on the position of a tutor is necessary to confront the specific problems that at the moment have schools and to dignify the educational work. The proposals leave from the idea that the position of a tutor is the functional axis of the educative activity of the schools, not only thought to avoid the conflict, nor to raise a world without tensions. The encounter of faces and the existence of limits incorporate such tensions. Of the conflicts, and its resolution emerges the true educative act. The others are training and routine.

L'acció tutorial es dissol en el dia a dia. A aquesta elemental constatació arriben ben aviat tots els tutors. A la vegada, les disposicions de ministeris i conselleries forcen la reconversió de la figura del tutor en un agent de la socialització, l'objectiu principal del qual és establir unes pautes d'administració als alumnes de discursos i de programes d'una gran inutilitat social, d'una dubtosa eficàcia pedagògica, i d'un cretinisme intel·lectual que confon capacitat crítica per part dels alumnes amb l'aprenentatge d'un receptari d'opinions i eslògans aparentment progressistes. Així, des de la normativa, els tutors són cridats a una gran tasca col·lectiva que es podria caracteritzar com un gran desgast humà sense criteri final d'objectius. El programa institucional que es destil·la de la normativa és llastat per l'ocultació que s'hi fa de l'absència real d'idea institucional, i de la desconfiança que presenta cap als principis veritablement democràtics i humanistes. La normativa porta la problemàtica social a la tutoria sense dotar de recursos els tutors per poder-la resoldre i a la vegada treballar per una acció tutorial individualitzada i amb un criteri personal del tutor real i efectiu. Estic parlant de la impossibilitat manifesta de fer "tutories d'autor". I intentaré justificar perquè aquesta impossibilitat és un gran error.

Per a evitar la dissolució de l'acció tutorial en el dia a dia, s'ha establert un detallat programa d'activitats a realitzar amb els grups, que es desplega sobre el paper harmoniosament des de la primària fins al batxillerat. La "professionalització" del tutor, convertit així en un gestor de continguts miscel·lanis i de vegades de molt difícil aplicació efectiva –especialment a l'ESO– dissol a la vegada el paper del tutor, que es troba davant de la paradoxa de ser còmplice d'una ordenació acadèmica confusa i vague, mentre que ell o ella voldrien ser el més eficients possible en el seu treball d'acompanyar els alumnes en la seva autoeducació i creixement personal.

En aquest article, doncs, voldria parlar del paper dels tutors i tutores a l'ESO i del paper estratègic que aquests tenen a parer meu dins de l'evolució futura d'instituts i escoles.

També voldria ser una petita aportació a l'organització d'una interpretació alternativa de la feina del tutor entre aquells que no comparteixen els criteris normatius i que resisteixen el discurs violent de la professionalització.

En l'acció tutorial hi ha una llavor del futur de la institució que anomenem genèricament "escola". No crec que hi hagi cap activitat més essencial, ni tan sols l'ensenyament de les matemàtiques i de les llengües, dins de l'educació avui en dia. Però sobre la tutoria ha caigut un allau d'elements heterogenis que n'han desvirtuat la seva funció. Això s'ha fet amb la connivència còmplice de l'administració, que ha acceptat que l'escola pública –especialment a les zones urbanes industrials– es proletaritz i esdevingui un instrument de reproducció de desigualtats. A Catalunya aquesta opció té explicacions polítiques i ideològiques nítides que es tradueixen el finançament de dues xarxes escolars força estanques. Totes dues xarxes sufragades públicament tenen objectius pedagògics complementaris (almenys fins la fi de l'ESO). La xarxa pública s'integra de facto, que no de iure, en el programa d'acció social, convertida en un amortidor de problemes socials en absorbir tot aquell alumnat les problemàtiques personals, socials i culturals del qual poden distorsionar greument el funcionament de la segona xarxa.

La segona xarxa té l'opció de reclutar el seu públic entre les classes mitjanes, el criteri pedagògic de les quals acostuma a no anar més enllà d'evitar que la seva descendència es "malegi" a causa del contacte amb els alumnes de l'altra xarxa. Aquesta segona xarxa –els establiments més seriosos de la qual posseeixen uns criteris pedagògics definits, uns perfils d'alumnat i professorat precisos, i programa pedagògic ben articulat més enllà de les programacions oficials– actua, doncs, amb la convenció de qui està complint un objectiu social de primera magnitud en reproduir entre els fills de la mesocràcia els valors i actituds d'aquesta, posant-los tècnicament al dia amb allò que la formació de cada nova generació demana –avui: anglès, matemàtica i informàtica. Penso sincerament que això no és el resultat

d'un conjunt de situacions, sinó una estratègia ben mesurada. Amb totes les matisacions que calgui, i que només ajuden a fer una mica més complet el panorama, qualsevol que hagi tingut la paciència de llegir-se l'informe de la Fundació Bofill sobre l'anàlisi dels resultats de l'Informe Pisa a Catalunya sabrà que, sota la retòrica volgudament neutra i tranquil·litzadora, el que s'hi descriu és que acabo de comentar (aquest informe es pot consultar a www.fbofill.org/PISA/2003vred)

Per això, a l'escola pública la reflexió sobre la tutoria esdevé un element central. No només per poder fer front als problemes específics que actualment tenen col·legis i instituts, sinó com a manera d'ajudar a la dignificació de la nostra tasca docent blasmada per aquells que han dissenyat l'estratègia que acabo d'explicar. Crec que els establiments escolars que presenten un grau més alt de resultats positius –mesurats tant en èxit escolar, com de veritable promoció de les persones– són aquells que desenvolupen un programa global en el centre de *tutoria implicadora*.

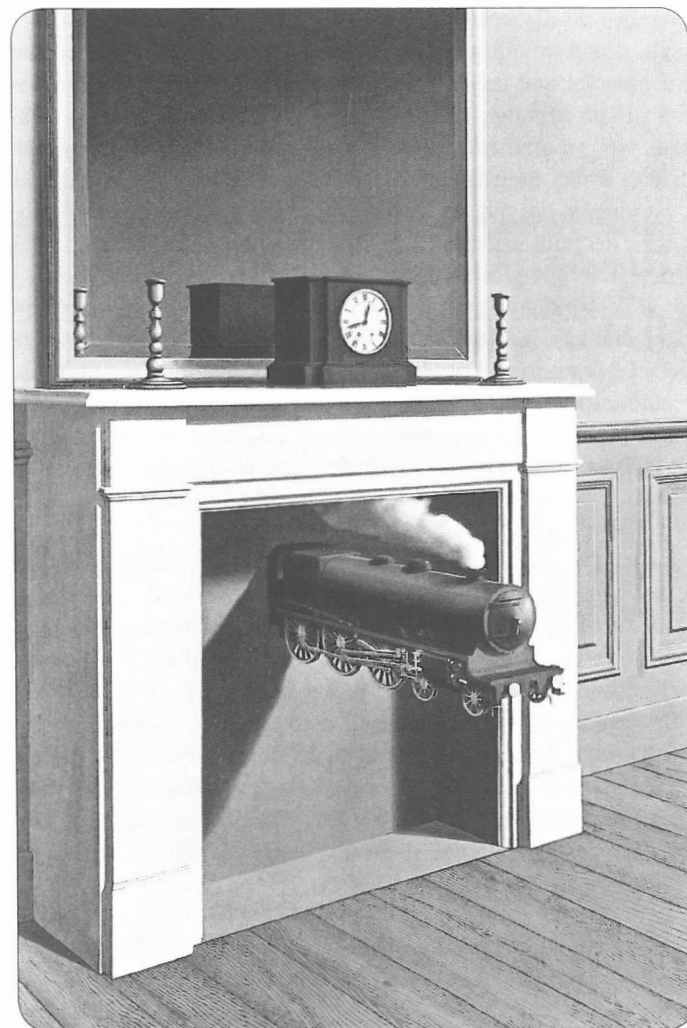
Entenc per tutoria implicadora, una que sense rebutjar-ne “la professionalització”, aposta pel disseny d'equip de tutors que prenguin com a eina primera de la seva tasca d'educació l'acció tutorial. Això és incompatible amb l'equívoca noció de la “tutoria universal”. En tant que professors, professores i mestres, som fonamentalment educadors. La nostra feina només subsidiàriament –tot i que és una feina lloable i necessària de fer– és integrar i socialitzar. En rigor, aquests són objectius que complementen i permeten la tasca educadora bàsica: ajudar a desenvolupar les capacitats dels nostres alumnes i de les nostres alumnes, i evitar-ne fins on es pugui els bloqueigs i llasts que situacions familiars, personals, socials i culturals poden provocar en ells. En aquest sentit, la idea de límit em sembla essencial. No sempre podem evitar-ho, i no sempre convé intervenir fins al final. Ara bé, l'emplaçament d'un límit suposa l'adopció d'un criteri que no està exempt de risc. Aquest risc és necessari per poder manipular la “violència simbòlica” associada a la tasca educadora en general i a la de tutor en particular. Si no s'està disposat a acompanyar a l'alumne en el seu procés d'evolució personal escolar i humana fins a aquest límit, assumint el risc i la seva ombra violenta, la “tutoria universal” es converteix en una administració d'informació tècnica, ben necessària però ben allunyada de la tasca de tutor. I l'eslògan “tots som tutors” amaga la necessitat de, com a tutors, arribar fins a aquest límit en què la intervenció tutorial no pot anar més enllà sense deixar de ser institucional, això és escolar, i passar a ser una altra cosa, més personal i complexa.

La tutoria implicadora, en canvi, respon a la nova situació que avui en dia es dona en els establiments educatius, especialment a l'ESO. El tutor s'ha hagut d'escorar des del món educatiu al parafamiliar. Moltes vegades, la feina d'un tutor envaeix inevitablement el terreny de l'educació familiar. L'administració d'ensenyament això ho ha aprovat de forma negligent. Però aquesta realitat ja és inevitable. A l'escola pública molt més que a les altres. La tutoria implicadora accepta que aquesta nova situació demana al tutor no una actitud més professional, sinó al contrari, una actitud més bilateral en la relació amb el grup classe i amb els alumnes que el conformen. La professionalització de la tutoria ha esdevingut malauradament una manera més de gestionar, més que d'educar, i en contra del que es diu, no està exempta d'una certa violència psíquica cap els tutorands,

sense assumir el risc de què parlàvem.

Penso que un dels elements estratègics en el desenvolupament futur de col·legis i instituts és crear una estructura de tutors que considerin aquesta tasca un veritable ofici, gairebé artesanal. Degudament articulats per la direcció del centre –per evitar duplicacions innecessàries d'activitats, i contradiccions en les normes generals bàsiques–, cadascun dels membres de l'equip de tutors ha de poder desenvolupar la seva personal acció tutorial. Per als alumnes, la trobada amb la persona continua sent la font fonamental d'exemple i estímul. Les teories constructivistes, conductivistes i estructuralistes de la personalitat no han pogut articular una alternativa eficient a una pedagogia que considera que l'element fonamental, radical, del fet educatiu és la trobada entre dos rostres.

En el cas de l'ESO, aquesta trobada és plena de dificultats. El rostre de l'alumne és doble. És, d'entrada, grupal. També és particular. Salvar aquesta particularitat és l'obsessió de l'adolescent. I no quedar-ne exclòs del grup, l'altra. És una situació sovint incompatible. El tutor s'enfronta, doncs, a un rostre en formació i conflicte. Aquest rostre presenta diverses manifestacions. El llenguatge del tutor sovint classifica aquestes manifestacions responen al perill que representen –com interpretar els canvis ràpids i contundents amb què es manifesta aquest rostre? Aquestes classificacions, immobilitzen l'alumne, però a la vegada també el poden bloquejar. Acceptar la trobada amb aquest rostre polièdric és el criteri definitiu que determina qui està en disposició d'actuar en una tutoria implicadora.

El rostre del tutor només pot ser parcialment el *seu* rostre. En gran part és una màscara, què és el projecte educatiu personal del tutor que s'insereix dins del general de centre. Les contradiccions i els dubtes del tutor no poden no emergir, però ho han de fer en la mesura del possible dins d'una estratègia pedagògica l'objectiu principal de la qual és aquest acompanyar als alumnes en la seva adquisició d'eines intel·lectuals i humanes per gestionar un món altament inestable. Cap tutor pot estar "professionalment" preparat per això. Només, en tot cas, si s'accepta el risc de la trobada entre rostres que planteja la tutoria implicadora. Val a dir que qui es dissol en aquesta feina és el tutor, qui en el dia a dia es va desfigurant per a acabar presentant-se, a final de curs, com un home o una dona que han fet la seva obligació amb la convicció de que no n'hi ha altre de millor. En certa manera, la tutoria és una relació psicoterapèutica, que exigeix un inici, una escolta, un acompanyament, un retorn, un final. Per aquesta raó no estic massa d'acord amb què un tutor ho sigui durant més d'un curs o com a màxim dos del mateix grup. La relació s'allarga llavors massa fins a perdre la seva eficàcia d'acompanyament. El tutor ha de saber "desaparèixer" per al seu grup i els individus que el conformen.

Aquest és el missatge central de l'acció tutorial que vulgui tenir sentit: acceptar la responsabilitat. L'administració això no ho aprova ni ho afavoreix. De manera que els historiadors del futur segurament s'exclamaran de com un país ha optat per deixar indefensos els professors i els tutors implicats en l'ensenyament i l'educació pública, i en canvi promou la simple gestió de continguts i eslògans. L'educació pública com a ramaderia.

Sorpren, doncs, la resistència que des de claustres, departaments, i també des de la pràctica docent, s'ha organitzat espontàniament contra tant despropòsit? En la negativa en acceptar la desvirtuació de l'educació, els tutors hi tenen un paper fonamental. En un altre moment, intentaré desenvolupar quines són les concepcions de fons que articulen aquesta noció de la tutoria implicadora, que parteix del límit per anar a l'encontre del rostre.

Una darrera observació. El lector amable, la lectora amable, si m'ha acompanyat fins aquí haurà ja advertit que l'adjectiu "implicadora" es refereix a la creació en l'alumne de la percepció que sense la seva participació activa, no hi ha possibilitat de realitzar el procés de retrobada, reconeixement, acompanyament i comiat que representa un curs de tutoria.

II

Ara el que em sembla necessari és intentar concretar els aspectes específics de la construcció d'una acció tutorial implicadora.

Objectius de la tutoria

Els tutors i tutores que han de tenir com a objectiu aconseguir conèixer els seus alumnes i aproximadament els entorns familiars i socials d'on provenen. Aquest coneixement és el que permet els altres dos objectius:

- la gestió del grup-classe;
- l'atenció personalitzada a l'alumne.

Les tutories haurien de servir també per desenvolupar una certa "identitat" de classe, fet que facilita la integració dels

alumnes dins del grup, que permet fer un treball pedagògic coherent i que reforça els mecanismes afavoridors de la convivència i de la gestió dels conflictes. El tutor o tutora ha de poder dur a terme propostes educatives de tutoria que reforcin aquesta identitat dels alumnes d'una classe amb el grup, que entre els 12 i els 16 anys és un element fonamental de la vida d'un adolescent. Aquest és el projecte de tutoria real, que no administra continguts generals, sinó que parteix de l'especificitat del grup-classe i dels individus que la formen. Aquesta especificitat es desenvolupa dins dels problemes paradigmàtics de l'adolescència. Però si bé el paradigma ajuda a comprendre l'especificitat, no la substitueix. Per afavorir aquest objectiu, hi ha una sèrie d'accions pràctiques que em sembla interessant subratllar.

- L'espai de la classe ha de ser acollidor i personalitzat. Cada grup ha de poder identificar la seva classe amb un espai propi del qual tenir cura. Allò que hom sent com a seu es susceptible de ser menys degradat. La continuïtat d'hàbits apresos als col·legis no haurien de ser negligits a l'ESO. La gestió d'espais en un centre pot ser complicada, però es poden trobar maneres d'evitar que els espais es despersonalitzin. Els adolescents necessiten fer-se seus els espais on habiten, i passen prou hores a l'Institut perquè aquest no sigui una excepció. La forma fàcil per a ells de fer-ho és guixant les taules, embrutant les parets, etc. Però no es tracta només d'una actitud que va contra la convivència a l'aula, és també una manera molt rudimentària i agressiva d'expressió.
- Es podria programar, com a part de l'acció tutorial, una sortida al començament de curs –especialment en els cursos de primer i tercer d'ESO– d'un parell de nits en la qual es desenvolupessin activitats culturals però que també servís per reforçar la cohesió. Els Consells escolars haurien de veure en aquestes activitats una aposta ferma –i per tant defensable i si cal subvencionable– per la millora de la convivència. Si no és així, és feina inútil.
- En la mesura del possible, el tutor hauria de poder entrevistar-se amb totes les famílies com a mínim tres vegades. És un error no parlar amb els pares dels bons alumnes. La feina és tanta que ens veiem obligats a triar, és clar, però això no hauria de ser excusa si volem replantejar el sistema de tutories.
- Es podria crear un consell per afers de convivència –format pel tutor del grup, dos professors, un dels quals actuant com a "defensor" de l'alumne, el cap d'estudis o coordinadora pedagògica, i un membre del Consell escolar, a ser possible un pare o mare que examínés aquelles conductes que afecten greument la convivència. Aquest consell tindria com a funció reforçar la visibilitat de la importància que dóna el centre a la convivència, i tindria potestat per proposar al Consell escolar sancions i advertències que podrien fins i tot fer-se públiques. No és tracta de reprimir, en absolut és això, el que es tracta és que els alumnes vegin que algunes conductes no són en absolut acceptables i que no és un problema del tutor només. La normativa legal és rígida en això, però es podria veure si l'autonomia de centre permet introduir-hi més flexibilitat.
- Al llarg del curs, i especialment en els dos primers

- trimestres es podria fer una reunió de pares per classe, que caldria preparar molt perquè l'assistència fos raonable. En aquesta reunió seria interessant que hi anés –almenys una estona– el director o el cap d'estudis a part del tutor i el coordinador de nivell o el coordinador pedagògic. Pel quart d'ESO aquesta reunió es podria fer a la segona meitat del curs per a orientar les famílies per les possibilitats després de finalitzar l'etapa d'ensenyament obligatòria.
- f) Una segona hora d'atenció a alumnes i a famílies és necessària.
 - g) Crear una llibreta de classe on els professors poguessin apuntar aquelles observacions sobre els seus alumnes que podrien fer servir després els tutors en la seva reunió amb les famílies. Almenys s'haurien de fer dues opinions de cada alumne al llarg del curs. Les que es posen en els fulls d'avaluació ja són un exemple, però després es perden i la informació arriba massa tard al tutor. Aquestes llibretes haurien d'estar en un lloc accessible pels professors, però prou discret per que fossin objecte de tafaneria o d'accés als alumnes.
 - h) Cada tutor escriuria en el full d'avaluació un informe a la família on es recull la impressió general de l'equip docent.
 - i) Una reunió al trimestre del tutor i coordinador amb l'equip docent dedicada a la seva classe –no cal que sigui tota una hora, però parlar a fons dels alumnes requereix temps.

Els equips tutorials i la seva coordinació

No tothom serveix pera fer de tutor. Bàsicament, perquè no tothom té ganes de ser-ho ni d'implicar-s'hi com demana una efectiva acció tutorial. I està bé que això sigui així; els alumnes aprenen també de la diversitat dels seus professors, i no tenir ganes de ser tutor o habilitats per a ser-ho no suposa ser un mal professor. Tot i així, també és cert que amb el nombre d'alumnes i de classes és fa difícil fer de les tutories alguna cosa més diguem-ne vocacional. En aquest camp, doncs, posaria a consideració les següents propostes per si poguessin ser útils.

- a) Crear un equip de tutors. És a dir, persones que efectivament tenen interès en l'acció tutorial. Aquest equip no hauria de coincidir amb tots els tutors, tot i que quan es reunís faria una convocatòria oberta. La funció d'aquest equip, en estreta coordinació amb l'equip directiu, es proposar a aquestes línies d'actuació en camp de la convivència de centre i d'atenció als alumnes. S'hauria de reunir poc, però s'hauria de reunir tres cops al curs com a mínim.

Cada **tutor** hi presentaria el seu pla d'acció tutorial, els materials previstos, i, al final de curs, s'examinarien els resultats i les modificacions efectuades a mig curs.

- b) El tutor hauria de poder reunir-se al menys un cop cada trimestre amb l'equip docent de la seva classe i valorar amb ells el grup, les persones que el formen i l'evolució de l'acció tutorial. Sotmetre's a aquesta avaluació crítica pot ser molest, i de vegades suposa exposar-se a valoracions arbitràries, però també és un estímul necessari per afinar la concepció de la

pròpia acció tutorial.

- c) Crear la figura d'un coordinador de tutors. Seria una persona vinculada a l'equip directiu –la coordinació pedagògica és potser la figura adient, tot i que es podria desdoblar en una altra persona– la tasca del qual seria anar supervisant el desenvolupament dels projectes tutorials i a la vegada afavorir la posada en comú de les problemàtiques i propostes que sorgeixen al llarg del curs.
- d) Com he dit, no es bo que un tutor ho sigui del mateix grup més de dos anys seguits. Als alumnes els convé –i hi tenen dret, diríem– poder ser tutoritzats per diferents persones al llarg de la seva escolaritat.
- e) Fer un programa integral de centre d'acció tutorial que sortiria de les discussions i propostes de l'equip de tutors i del coordinador de tutors.
- f) Cada tutor, un cop coneguts una mica els seus alumnes, hauria de fer un projecte de tutoria específic per aquell curs –no es tracta d'un memorandum, sinó d'un full de “reflexió” i proposta.
- g) Crear una secretaria de tutories que s'encarregaria de guardar les llibretes d'observacions, d'un curs per l'altre i d'actualitzar les dades i la documentació.

Aquestes són només algunes propostes. Parteixen de la idea que cal convertir la tutoria en l'eix funcional de l'activitat educativa dels centres. No eviten el conflicte, ni pretenen plantejar un món sense tensions. La trobada de rostres, l'existència de límits porten incorporades aquestes tensions. Dels conflictes, quan n'hi ha i es poden resoldre, emergeix el veritable acte educatiu. La resta és ensinistrament i rutina.

